



## KRONIKA

### Na Slezské univerzitě debatovali o ideologích a emancipaci

Dne 9. října 2018 se konal mezinárodní workshop na téma „Ideologie a skupinová emancipace v 19. a 20 století“, uspořádaný Výzkumným centrem pro soudobé dějiny, historickou paměť a kulturní dějiny (1800–2000). Jednalo se již o třetí setkání tohoto druhu, uskutečněné během téhož roku na půdě Filozoficko-prírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě.

Program zahájil Zdeněk Jirásek z Ústavu historických věd Filozoficko-prírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě (ÚHV FPF SLU v Opavě) úvodní poznámkou, poděkoval především Martinu Pelcovi a Marianu Hochelovi, kteří stáli u zrodu koncepce tohoto setkání a jeho tematického vymezení. Jirásek po úvodních slovech přešel ke svému příspěvku věnovanému ideologii a emancipaci v době moderní. Nejprve vymezil tyto pojmy a připomnul jejich vývoj v čase, v kontextu s proměnou myšlení a společnosti. S tím souvisí také hlavní mocenské ideologie utvářející 19. a 20 století, tedy nejprve nacionalsmus přinášející principy občanské společnosti, fašismus uplatňující stavovské uspořádání společnosti, nacismus s jeho vyhraněnou rasovou politikou zakončenou holokaustem, a nakonec marxismus obohacený myšlenkami ruských bolševiků, směřující k totalitě a ideologizaci moci. Konec 20. století přináší nejen rozpad ideologií či ideologizaci náboženských směrů, ale i skepsi a rozčarování, jež nalezneme například v díle Francise Fukuyamy *Konec historie*.

Následující příspěvek Marie Gawrecké z ÚHV FPF SLU v Opavě byl zaměřen na vysokoškolské studium žen v habsburské monarchii na konci 19. století, představující významný projev emancipačních snah. Emancipační hnutí v rakouských zemích nemělo silné kořeny jako na Západě, což bylo dánno odlišnou společenskou situací a složitým mnohonárodnostním charakterem habsburské monarchie. Cesta žen za vzděláním nebyla jednoduchá. První změny přišly až 60. letech 19. století se vznikem ženských spolků, časopisů, knihoven a vyšších dívčích škol. Ovšem ke skutečným změnám docházelo velmi pomalu, teprve na konci 70. let byla ženám dána možnost vykonat maturitní zkoušku, a na přelomu 19. a 20. století konečně studovat na vysokých školách. I přesto, že zůstaly ženám některé obory zapovězeny a jejich uplatnitelnost byla záměrně snižována, počty studentek nadále rostly.

Marian Hochel z ÚHV FPF SLU v Opavě se ve svém příspěvku zabýval Napoleonovým mesianismem, který definoval jako ideologický směr uplatňovaný v umění v období konzulární republiky, a nedlouho po ní, jak bylo představeno na vybraných výtvarných dílech. PhDr. Marian Hochel Ph.D. uvedl, že v ikonografické formě je Napoleon interpretován nejen jako panovník, ale také jako mesiáš či postava v různých antických mytologických výjevech. Tato díla byla reprodukována, stala se předmětem sběratelského zájmu a napoleonský kult žil svým životem i po smrti své modly.

O proměnách politiky komunistických zemí vůči Srbské Lužici v letech 1945–1950 hovořil Piotr Palys z Pařížského Instytutu Naukowego – Instytutu Śląskiego. Připomněl, že zájem o Srbskou Lužici ze strany komunistických zemí a jejich politických představitelů se měnil v souvislosti s mezinárodní situací. Jestliže na konci války usiloval SSSR o její samostatnost a národní nezávislost, o několik let později činil vše pro to, aby Srbská Lužice zůstala součástí NDR sice s přiznanými národnostními právy, avšak silně komunistická a bez jakékoli opozice.

Vztahem mezi bojem o české státní právo a sportem na přelomu 19. a 20. století se zabýval Martin Pelc z ÚHV FPF SLU v Opavě. Poznamenal, že cesta k zastoupení Čechů ve sportovních svazech nebyla jednoduchá. Česká reprezentace čelila nejen tlaku Vídňě, ale i finančním těžkostem a nevyjasněností principů zastoupení. Sport byl jediným politickým polem, kde se Češi reprezentovali jako samostatný celek a byli postaveni na roven sportovců z rakouských zemí – například v kopané nebo na olympiádě. Navíc zastoupením v těchto organizacích předstíhl i rakouské sportovce.

Předposlední příspěvek Mateje Ivančíka z Filozofické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě seznámil posluhače s myšlenkou „public opinion“ tedy veřejného mínění jako nástroje emancipace v britské liberální tradici. Poznamenal, že pojem „public opinion“ bývá rozdílně interpretován. Na příkladu jednání a diskuzí o tzv. Corn Laws, Emancipation Act či Second Reform Act mezi představiteli Konzervativní a Liberální strany v 2. polovině 19. století ukázal, že do veřejného mínění byly postupně zahrnovány i hlasy dalších společenských skupin, nejen aristokracie.

Workshop uzavřel příspěvek Jiřího Knapíka z ÚHV FPF SLU v Opavě věnovaný dělnictvu a kulturní politice v letech 1948–1950. V úvodu poznamenal, že kulturní politika po roce 1948 měla svůj počátek v Košickém



## SLEZSKÝ SBORNÍK 116 / 2018, ČÍSLO 1

vládním programu a aktivitách Revolučního odborového hnutí (ROH), které se podílelo na široké distribuci umění. Moc kulturních referentů ROH po únoru 1948 vzrostla natolik, že se vymezovali i vůči profesionálním kulturním činitelům a kritikům z řad KSČ, což bylo prezentováno na několika příkladech. Kladné přijetí divadelních her a filmových snímků u dělnických porot kulturních referentů ROH proti odlišným úsudkům představitelů KSČ, a nakonec i rozdílné chápání role kultury mezi těmito aktéry přineslo očekávaný rozkol, který ohrožoval oficiální kulturní politiku natolik, že nakonec došlo omezení vlivu kulturních referentů ROH. Jiří Knapík ukázal, že i během tak krátkého období v letech 1948–1950 došlo k experimentu na poli kultury, který se nové vládnoucí moci vymkl kontrole. Poté následovala plodná diskuse, v níž se posluchači znova vraceli k jednotlivým příspěvkům. Na závěr poděkoval Zdeněk Jirásek všem účastníkům workshopu a rozloučil se s nimi.

Tomáš Krömer

### Konference *Voices of the Home Fronts: Reflections and legacies of the First World War*

Konference, jež se uskutečnila ve dnech 19. a 20. října 2018 v *National Archives* v Londýně, tematicky navazovala na konferenci *Voices of the Home Front*, jež proběhla na stejném místě o dva roky dříve, v září 2016. Ačkoliv by podtitul sugeroval primární zaměření na „druhý život“ válečného konfliktu, ve skutečnosti skladba příspěvků zahrnovala celou škálu témat týkajících se událostí let 1914–1918 včetně jejich dozvuků a jejich reflexí v kolektivní paměti i umělecké tvorbě.

Právě tuto komplexnost, s níž je probíraná problematika nahlížena, lze označit za hlavní přínos konference. Zatímco na tuzemských odborných sympóziích věnovaných první světové válce, včetně reprezentativního konferenčního a publikačního cyklu *Léta do pole okovaná* pořádaného Vojenským historickým ústavem, převládají klasické vojenské „operační“ dějiny spolu s dějinami politickými a hospodářskými, britská zkušenosť dokládá, že na válku lze nahlížet jako na soubor celé řady méně viditelných, leč vzájemně propojených fenoménů.

Jelikož množství příspěvků, jež zazněly ve třech souběžných sekciích, neumožňuje podrobný výčet všech diskutovaných témat, pokusme se vyzdvihnout alespoň několik okruhů, jež se mohou stát inspirativními i pro české badatele. K velkým tématům, jež v České republice dosud nevzbudila výraznější pozornost, se nesorně řadí otázka postavení válečných invalidů a péče o ně.

Z příspěvků k danému tématu zaslhuje pozornost především vystoupení Jessicy Meyer z *University of Leeds*, jež rozborem dobových žádostí o finanční odškodnění rekonstruovala životní poměry rodin fyzicky či duševně postižených navrátilců z fronty. Projekt, z něhož příspěvek vychází (stránky projektu: <https://menwomenandcare.leeds.ac.uk/>), vytváří ve Velké Británii podnětnou diskusi o etice vědecké práce. Ukazuje se totiž, že oficiální záznamy se často dostávají do rozporu s rodinnou pamětí a nezřídka poskytují badatelům cenný a plastický, z pohledu potomků však nežádoucí a kontroverzní, obraz jejich předků. Zároveň došlo k případům, kdy se archivní záznamy o válečných újmách staly předmětem soudních řízení o finanční kompenzace potomkům. Z uvedených důvodů projekt nezvěřejňuje osobní údaje zkoumaných jedinců.

Jeden z konferenčních panelů se zaměřil na odmítání vojenské služby. Ačkoliv v obecné rovině se toto téma v českém prostředí již stalo předmětem zajmu několika badatelů, pro období Velké války zatím tento fenomén nebyl uceleněji zpracován. Dosud tedy nemůžeme zodpovědět otázku, zda i ve středoevropském prostoru platilo to, k čemu došli britští badatelé – totiž že frontoví vojáci projevovali více pochopení pro muže odmítající službu z ideových důvodů, než pro organizátory a účastníky stávek, chápaných jako sabotáž válečného úsilí.

Několik referujících se také dotklo dalšího mimořádně důležitého fenoménu, totiž forem, jakými samotní vojáci popisovali svou službu a jak se tento obraz uchovával či transformoval v regionální či rodinné paměti. Rebecca Ball (*University of Wolverhampton*) přiblížila vnímání válečné minulosti otců dětmi z 35 dělnických rodin. Nezávislý badatel Julian Walker pojednal o přičinách a formách odmítání hovořit o válečných zážitcích.

O tom, že válka z let 1914–1918 byla skutečně globální záležitostí s rozsáhlými dopady na civilní obyvatelstvo i mimo území zasažená boji, posluchače přesvědčila Jane Chapman (*University of Lincoln*) výkladem o nucených poválečných repatriačních karibských Afroameričanů, kteří do roku 1918 sloužili u britského obchodního loďstva.

Ačkoliv většina referátů se logicky týkala britského prostředí, nechyběli ani přednášející z České republiky, Brazílie a dalších zemí. Pro tuzemskou odbornou obec by byl cenný také text Jima Beachea z *University of Northampton* o britských důstojnících u mezinárodní komise na Těšínsku v roce 1919.

Nelze než litovat, že z konference nebude vydán sborník. Zároveň je však třeba ocenit, že se britské odborné obci díky válečným výročím podařilo vytvořit funkční síť vzájemně se propojujících iniciativ lokální i celostátní úrovni, sdružených do tzv. World War One Engagement Centres (<https://ahrc.ukri.org/research/fundedthemesandprogrammes/worldwaroneanditslegacy/worldwaroneengagementcentres>). Jejich činnost by





## SLEZSKÝ SBORNÍK 116 / 2018, ČÍSLO 1

jistě tuzemským historikům novějších dějin neměla uniknout.

Ondřej Kolář

### Workshop *Tradiční a nové menšiny ve Slezsku od roku 1945*, Opava 19. listopadu 2018

V pondělí 19. listopadu 2018 se na půdě Fakulty veřejných politik Slezské univerzity v Opavě uskutečnil workshop s názvem *Tradiční a nové menšiny ve Slezsku od roku 1945*. Akce proběhla za podpory Ministerstva kultury ČR v rámci programu Národní a kulturní identity (NAKI) II., projekt DG18P02OVV064 *Právní, historické a společenskovědní aspekty nových a tradičních menšin v České republice*. Na setkání, organizovaném ve spolupráci Slezského zemského muzea a FVP SLU, zaznělo sedm příspěvků od deseti autorů a spoluautorů. Odborné rokování zahájil referát Olgy Šrakerové (SZM), který shrnul historii výzkumů národní identity prováděných Slezským ústavem ČSAV a nástupnickými organizacemi od roku 1967. Výsledky a metodické postupy těchto výzkumů, jejichž některé dílčí závěry dosud nebyly publikovány, mohou posloužit jako podklad pro další bádání v rámci řešeného projektu i dalších výzkumů kolektivních identit.

Dušan Janák ml. (SLU) a Gábor Oláh (Masarykova univerzita v Brně) se ve svém příspěvku zaměřili na metodologické problémy sociologických regionálních případových studií, jež by měly reflektovat národnostní i sociální problematiku. Jako modelový region referenti prezentovali Osoblažsko. Tradiční definice ethnicity se ukazují jako nedostačující, jelikož některé z menšin v oblasti Slezska a severní Moravy nevykazují tradiční vnější znaky (přihlášení k deklarované národnosti, užívání jazyka atd.). Možnost statistických šetření je navíc redukována nepřístupnosti některých úředních statistických dat. Jako nosná se ukazuje Simmelova definice cizince, jež umožňuje alespoň částečné podchycení „neviditelných“ menšin.

Lubomír Hlavienka (SLU) ve svém příspěvku na příkladu okresů Krnov, Bruntál a Rýmařov představil hlavní aspekty národnostní problematiky v dosídlovaném pohraničí v letech 1948–1960, kde se vedle residuů německé minoritové objevovaly nové menšiny (Romové, Řekové, reemigranti z Volyně a Banátu atd.). Dušan Janák st. (SLU) popsal hlavní trendy postavení ukrajinské menšiny v meziválečné ČSR se zaměřením na perzekuci reemigrantů v Sovětském svazu.

Monika Nová z Univerzity Karlovy přiblížila posluchačům málo známou problematiku mongolské menšiny v ČR jako etnika, jež se vyznačuje značkou uzavřenosťí vůči většinové společnosti. Zároveň se však stává důležitým elementem v oblasti strojirenství a potravinářství a lze očekávat zvyšování počtu Mongolů v českých zemích. Specifikem mongolské migrace je také stěhování celých vicegeneračních rodin do ČR, zejména do prostředí středních a menších měst. Obdobně jako v případě Afričanů tvoří jeden z impulsů mongolské imigrace zprávy šířené na sociálních sítích.

Zdeněk Jirásek a Dimitris Atanasiadis (oba ze SLU) svůj referát zaměřili na mezníky v postavení Řeků v oblasti Slezska a severní Moravy. Řeky je možno považovat za příklad vysoce integrované minority, jež výrazně participuje na veřejném, především kulturním, životě. V poslední době jsme svědky nové vlny ekonomicky motivovaných návratů Řeků, kteří v 80. a 90. letech 20. století reemigrovali do Řecka. Řecká komunita udržuje silné kontakty na rodinné bázi s původní domovinou, přestože značná část mladší generace českých Řeků již neovládá původní jazyk. Komunikace tak probíhá v češtině či angličtině.

Příspěvek Ondřeje Koláře (SZM) představil kulturní aktivity zbytků německé menšiny ve Slezsku a její vazby na krajanská sdružení v Bavorsku. Z pohledu veřejného života regionu jsou zbytky německé populace v současné době poměrně marginální, na komunální úrovni však v některých lokalitách západního Slezska dochází k praktické spolupráci se samosprávami při opravách památek apod.

Lukasz Grzesiczak (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) popsal reflexi národnostní problematiky v polských menšinových periodicích vydávaných na Těšínsku, konkrétně *Głos ludu* a *Zwrot*. Poukázal na časté využívání historických reminiscencí, stejně jako na recepci aktuálních událostí v regionu.

Neméně podnětná, než samotné referáty vystupujících odborníků, byla diskuse. Ta krom jiného poukázala na důležitý aspekt regionální identity (Slezané, obyvatelé pohraničí atd.), případně kombinace regionální a etnické sebeidentifikace („německy hovořící Slezan“ apod.). Obecně lze konstatovat, že interdisciplinární jednání historiků, politologů a sociologů otevírá poměrně slibné perspektivy další spolupráce.

Ondřej Kolář